

Králík, Oldřich

Jaro 1858

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1993, vol. 42, iss. D40, pp. [129]-152

ISBN 80-210-0813-X

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107611>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MATERIÁLY

OLDŘICH KRÁLÍK

JARO 1858

Je-li něčí příspěvek jeho posledním slovem v diskusi jím samým vyvolané a po leta se vlekoucí, je to snad dostatečný důvod pro to, aby byl takový text zveřejněn. O takový případ právě jde u Králíkovy studie Jaro 1858, dochované v jeho pozůstatosti. Otázku, byl-li Josef Barák skutečným autorem několika desítek básní a jedné prózy, které pod jeho jménem vyšly v několika literárních časopisech a almanaších v období 1858—62, popřípadě hypotézu, že tu Barák pouze propůjčil jméno svému příteli Janu Nerudovi, nastolil univ. prof. Oldřich Králík poprvé v roce 1956 ve studii Neruda a Barák, otištěné ve Sborníku Vysoké školy pedagogické v Olomouci (sv. 3, s. 71—93), a pak se na ni pokoušel znovu a znovu odpovědět v pracích, jež nejednou byly vyvolány polemickými reakcemi jeho odpůrců:

Svědectví Anny Holinové, Host do domu 3, 1956, s. 107n.

Neruda nebo Barák? Literární noviny 6, 1957, č. 47, s. 6

Almanach Máj 1858 a jeho redaktor, Slezský sborník 56, 1958, s. 355n. (replika na polemický článek F. Vodičky Ještě jednou: Neruda nebo Barák? Literární noviny 7, 1958, č. 4, s. 6)

edice Z doby Májů (Krajské nakladatelství Olomouc 1958, doslov s. 71n.)

Křížovatky Nerudovy poezie, Praha, SPN 1965 (AUPO, Philologica, sv. 13; zde kap. 4: Jan Neruda a jeho dvojník 1857—1862)

Kdo byl mrzutý na jaře 1858? Věda a život 1968, s. 722n.

Problém Barákova autorství, Česká literatura 21, 1973, s. 179n. (mj. též replika na studii P. Vašáka Vztah mezi délkou a funkcí věty v Nerudových Arabeskách, Česká literatura 19, 1971, s. 272n. a Metody ustanovení sporného avtorstva /problema Barák—Neruda/, Prague Studies in Mathematical Linguistics 3, 1972 /vyšlo 1974/, s. 143n.).

V sedmdesátých letech věnoval O. Králík danému tématu ještě obsáhlý pasus v přednášce Neruda po osmdesáti letech, proslovené v Olomouci 15. 12. 1971 (19 strojopisných stran v 1. verzi, 22 stran v 2. verzi), a ve zpovědním textu Osvobozená slova, pocházející patrně z roku 1972 (str. 12—16 rukopisu), a populárně se jím zabýval v rozhlasové přednášce Aprilový žert, dopsané 21. 2. 1973 (10 strojopisných stran). V uvedené olomoucké přednášce z prosince 1971 vzpomněl O. Králík na konkrétní popud, jenž ho k hádance Neruda — Barák přivedl: „V semináři jsme probírali jednu stať akademika J. Mukařovského a zastavili jsme se u jeho poznámky, v níž se dotkl podobnosti mezi Nerudou a některými verši Barákovými. Chtěli jsme si osvětlit tento pozoruhodný vztah mezi slavným Nerudou a zapomenutým Barákem. V semináři jsme dospěli k názoru, že verše vydávané pod jménem Barákovým mají tak těsnou příbuznost s dílem Nerudovým, že sotva může jít o výtvary dvou fyzicky odlišných autorů. Že spíš jde o tvorbu autora jediného, tj. J. Nerudy. Toto objevení Nerudy pod maskou Josefa Baráka bylo jedno z nej-

větších překvapení za mého působení na olomoucké filozofické fakultě.“ (Stat J. Mukařovského, na kterou se v citátě odkazuje, vyšla v České literatuře 3, 1955, s. 1n. pod nadpisem Několik poznámek o otázce umělecké formy.)

Na Králíkův článek Problém Barákova autorství (Česká literatura 1973) odpověděli v následujícím ročníku České literatury (22, 1974) Pavel Vašák příspěvkem Barákovo autorství jako problém (s. 145n.) a Emanuel Macek studií Biografická realita Josefa Baráka a jeho básnické texty (s. 156n.).

O. Králík reagoval na obě stati okamžitě. Nejdřív, s datem 15. 6. 1974, napsal pětistránkovou Prozatímní poznámku, potom začal s formulací definitivní odpovědi už pod titulem Jaro 1858. 1. verzi (později ji označil písmenem B) o 18 stranách dopsal 26. 6., 2. verzi (později označenou písmenem A) o 21 stranách 7. 7. 1974. Mezitím (2. 7.) ještě napsal dvoustránkovou glosu s nadpisem O Nerudovi je přece i literatura. Nedlouho poté vznikla verze třetí, označená Králíkovou rukou opět písmenem A a zkratkou „def.“. Králík ji proti svým zvyklostem nedatoval, ale to znamenalo jen tolik, že už ji určil pro časopisecký otisk. Přibližnou dataci této verze umožňuje prohlášení Evy Procházkové, připojené na závěr: pisatelka je O. Králíkovi poslala spolu s dopisem 15. 7. 1974.

Nebude snad na škodu doprovodit bibliografické informace několika relevantními citáty z listů, které mi od O. Králíka v uvedené době došly: „...tak už je to tady — v ČL mě roznesli na kopytech. Stávám se fackovacím panákem, měl bych dostat nějaký řád. /.../ Moc času s replikou nechci ztrácet, rád bych dokončil některé své máchovské práce.“ (15. 6. 1974) „Do Prahy se mi moc nechce, ale vedu takové rozpačité jednání s MF, aby vydali knížku o Máchovi. Až situace dozraje, přijel bych k osobnímu jednání s redaktorem Sixtou. Ale oni nemají chuť moc riskovat a provokovat, já zas nechci příliš ustupovat a dělat koncese a kompromisy. Všecko je nejisté, ale nějak se to vybarví. I Kunstmann mi doporučuje, abych nepospíchal, i z MF doporučují počkat, tak jsem skoro uvítal to divertimento s Barákem. Píšu druhou verzi repliky a začíná mě to bavit, ten cyklus Mrtvé lásce je skutečně pozoruhodný. Špatně jsem jej četl, ovšem všichni jej četli nedostatečně. Básnický text je skoro jediná vzrušující věc na světě. Aspoň pro mne.“ (25. 6. 1974) „Posílám Ti průklep své odpovědi. Snad je účinná (napiš pár slov, jak se Ti jeví), ale co to pomůže, když přišla rána zase z jiné strany. Právě vyšla v Rozpravách ČSAV práce Zd. Fialy Hlavní pramen legendy Kristiánovy. Je to nový nápor skepse o Kristiánovi, nový, doufejme poslední pokus posunout tu památku do 14. stol. V kapitole Literatura jsem s prof. Ludvíkovským na hanbě jako člověk, který využil slabosti chatrného marxisty Grause a rozvinul obranu Kr. jako díla z 10. stol.“ (13. 8. 1974) „Jestliže je má odpověď roztržštěna a nevyznívá důrazným shrnutím, nic se neděje. Celý svůj nový barákovský příspěvek považuji od počátku za vyrušení, za odvedení od úkolů máchovských. Už zase ležím v Máchových textech, napsal jsem (= dopsal jsem) minulý týden dílčí příspěvek o důležitém sborníku M, který je hotovým zlatým dolem — ovšem dolem na kočíci zlato apokryfů. Mám dojem, že se i v oblasti máchovských apokryfů začíná jasnít.“ (2. 9. 1974) „Ještě bych Ti mohl napsat o novinkách z oblasti KHM. Ale Mácha už silně otravuje i mne, je to bezbřehá dřina.“ (21. 9. 1974)

Strojopisný originál Králíkova příspěvku se v redakčním archívu České literatury nedochoval. Redakčním přípisem z 10. 10. 1974 se autorovi doporučovalo „posečkat, až vyjde v PNP obsáhlejší (150 str.) studie Mackova k této problematice, abyste na všechny jeho vývody mohl reagovat zároveň. O možnosti publikování Vaší odpovědi na kritické výtky Mackovy a Vašákovy bude redakce ČL jednat s PNP, který má za daných okolností mnohem příznivější publikační možnosti než náš ústav a náš časopis.“ Mackova studie, nadepsaná Králík kontra Barák, skutečně vyšla ve sborníku Literární archív 8-9 (s. 495—581) sice s vrocením 1974, reálně však až po Králíkově smrti († 20. 8. 1975).

Všecky uvedené rukopisné texty jsou uloženy v pozůstalosti Oldřicha Králíka v Literárním archívu PNP na Starých Hradech. Této instituci, zejména pak dr. Karolu Bílkovi, děkuji za pomoc a svolení k publikaci.

Na můj příspěvek Problém Barákova autorství (Česká literatura 1973, s. 179—207) reagovali v minulém čísle (Česká literatura 1974, s. 145—170) dva autoři. Příspěvek P. Vašáka je skoro homogenně bezobsažný, o dvou výjimkách se zmíním později. Zato příspěvek Emanuela Macka Biografická realita Josefa Baráka a jeho básnické texty, výňatek z větší práce, rozšířil pramennou základnu a přinesl nový materiál zvláště pro rok 1858, který je mezníkem ve vývoji české literatury.

Macek především osvětluje počátky májového kruhu, varuje před tendencí jít při jejich sledování zpátky před leden 1858. Pokud jde o zákulisí almanachu Máj, autor s opřením o rukopisnou práci V. Mazlové prohlubuje dosavadní znalosti o vstupu K. Světlé do literatury. Ve středu pozornosti je ovšem Josef Barák, redaktor Máje, v němž pod jeho jménem vyšla povídka Kříž pod Petřínem. Ještě téhož roku údajně od Baráka vyšlo několik básnických cyklů, tj. Jarní písně mrzutého (Lumír 13. 5.), Mrtvé lásce (Lumír 8. 7.) a Tvé oko (Dalibor 18. 11.). Vyslovil jsem pochyby o Barákově autorství těchto — a ovšem i dalších — děl. Podívali bychom se, zda Macek mé pochyby vyvrátil.

Uznávám, že má dřívější argumentace byla nepřesná. Ve věci Barákovy předčasně zemřelé milé jsem se držel tradice založené V. Řezníčkem, ačkoli jsem věděl o druhé tradici (srov. Křižovatky Nerudovy poezie, 1965, s. 61). Podle Řezníčka tou láskou byla německá básnička Kateřina Kloučková, kdežto „podle svědectví A. Holinové byla Baráková milá jakási Marie Římková — zemřela též v lednu 1858“. Macek nyní rozpletl klubko zmatených zpráv, v zásadě se opřel proti Řezníčkovi o Friče. Ten napřed časopisecky otiskl vzpomínkovou Epizodu ze života Josefa Baráka (Hlasy vysokých škol, 2. č. z 20. 1. 1883), potom se k dění r. 1858 vrátil v 10. kapitole čtvrtého dílu Pamětí, nazvané Druhý sňatek můj a kruh májový. Poslední vydavatel Fričových Pamětí K. Cvejn otiskl čtvrtý díl Pamětí se vzpomínkou na Baráka a májovce v druhém svazku své edice (1960, s. 523n., zvláště s. 541n.), Epizodu v třetím svazku (1963, s. 487—492). Frič ani v jedné své vzpomínkové verzi nejmenuje Barákovu přítelkyni, ale jeho zmínky o jejím bydlišti na Václavském náměstí dovolují ji ztotožnit s Římkovou, podle Macka ovšem nikoli s Marií (narozena 1836, provdala se 1868), nýbrž s Karolínou (narozena 26. 10. 1837).

Osobu K. Kloučkové si ovšem Řezníček nevymyslel, nýbrž kontaminoval Fričovy zprávy, zvláště o stycích Barákovy milé s májovým kruhem, a životopis K. Kloučkové, jak jej zpracoval a r. 1860 otiskl její švagr J. V. Grohmann. Návratem od popletených zpráv Řezníčkových přes Fričovy údaje nazpět do úředních pramenů získáváme opěrný bod pro Barákovu biografii a popřípadě i pro jeho tvorbu. Zcela padl 9. leden 1858 jako úmrtní den Barákovy milé, neboť Karolína Římková zemřela 21. 6. 1858.

Zůstávají však pořád nejasnosti kolem Barákovy milé a přímo rozpory ve Fričových vzpomínkách. Datum smrti Karolíny Římkové — i Kateřiny Kloučkové — je nepochybné, Macek odkazuje na rubriku zemřelých v Prager Zeitung, dr. Eva Procházková našla tytéž údaje v Tagesbote aus Böhmen (z 11. 1. 1858 a 22. 6. 1858). Avšak chybí pořád úmrtní

záznam, v němž by se měl ověřit Fričův údaj (II, s. 542; III, s. 489), že Barákova milá zemřela v Košířích. Rovněž postrádáme dosud datum jejího pohřbu, jehož důležitost se ukáže za chvíli.

Nejvíce udivuje, že Macek založil líčení Barákova vztahu k Římkové a jeho reakce na její smrt skoro výhradně na Epizodě z r. 1881, kdežto na verzi v Pamětech z r. 1887 odkazuje jen pro bydliště Římkových (srov. s. 163, pozn. 18). Tento Mackův postup odporuje všem metodickým zásadám, neboť verze v knižních Pamětech je „později psána“ (s. 163) a sám Macek zdůrazňuje možnost kontroly Fričových údajů v Epizodě současníky: „článek ... vyšel ještě za Barákova života ... Barák měl tedy zcela jistě možnost dementovat v dalších číslech případné závažnější omyly Fričovy, čehož zřejmě nebylo třeba“ (s. 163). To, co Macek říká, je číře teoretická možnost, neboť ve skutečnosti současníci nehlídají vzpomínkové stati a nenamáhají se protestovat proti omylům a nedopatřením. Abych uvedl příklad, K. Sabina, jak před časem prokázal Fr. Krčma, otiskl v Úvodu povahopisném dopis, který podle něho napsal Jos. Pokorný Máchovi, avšak fakticky šlo o dopis Štulcův nějakému příteli žijícímu mimo Prahu, pravděpodobně Havlíkovi. Václav Štulec žil ještě 42 let po vydání Úvodu povahopisného, s velkou pravděpodobností jej znal, měl spoustu příležitostí na omyl upozornit, ale neudělal naprosto nic. V případě Fričovy Epizody sám Frič měl konkrétní příležitost napravit případné nedostatky, když se k věci vrátil v Pamětech. A je přirozené, že Barák, kdyby si byl v Epizodě povšiml nějakých nepřesností, neběžel by s protestním článkem do redakce Hlasů, nýbrž promluvil by o nich s Fričem, starým kamarádem z r. 1858.

A nepřesností je v Epizodě víc než dost. Už vydavatel Cvejn se pozastavil nad tím, že v žádné verzi Fričovy vzpomínky na Baráka není uvedeno jméno Římkové: „Frič ani ve své vzpomínce na Baráka neprozradil její jméno“ (II, s. 672) — prozaicky lze říci, že Frič jméno nadobro zapomněl. Dále Frič mluví o „úřednické rodině“ (II, s. 542; III, s. 488), ale v rubrice zemřelých v dobových novinách se uvádí Římková jakožto Kaufmannstochter, což Macek ověřil v popisných arších. Vůbec měl Frič o rodinných poměrech Barákovy milé mlhavé představy, v obou verzích mluví o ní jako o starší ze dvou sester a v Epizodě na jejím pohřbu truchlí matka vdova, jenže podle Mackova zjištění „Fričův údaj o vdovství matčině je nesprávný“ (s. 164), protože Vojtěch Římek zemřel teprve 3. 2. 1868. V Epizodě je pohřební výjev líčen dramaticky: „Rodina její neměla mnoho přátel a příbuzných, takže náš nejužší kruh byl kromě zložené matky a zbylé, jak osika se chvějící sestry hlavním truchličem při jejím pohřbu nadmíru tklivém.“ (III, s. 489) Vynechání zmínky o vdově v knižních Pamětech by mohlo být věcnou korekturou. Ale sotva lze v tom spatřovat korigující zásah Barákův, protože právě v údajích o rodině Barákovy milé zůstaly v knižním znění Pamětí nezanebatelné omyly.

Nyní Macek nenáležitě bagatelizuje omyly ve Fričových vzpomínkách a hlavně se vyhnul kritické konfrontaci dvou jejích verzí. Náhodou o hodnověrnosti Fričových Pamětí existuje odborná literatura, neboť r. 1912 o nich proběhla diskuse mezi historiky Janem Heidlerem a Hu-

gem Traubem. Začala Heidlerovou přednáškou, která byla otištěna s názvem *Kritika Pamětí J. V. Friče* (*Český časopis historický* 18, s. 38—59). Na tuto kritiku reagoval Traub článkem *Slovo o hodnotě Pamětí Fričových* (*Naše doba* 20, 1913, s. 324—329 — tamtéž *Heidlerova Odpověď*, s. 445—447, a *Traubův Doslov*, s. 557—560). Z té staré diskuse o Fričových vzpomínkách bych uvedl jen charakteristiku Fričovy fantazie: „velmi živá a neklidná“ (s. 41). Přímou u Fričovy *Epizody* si musíme uvědomit, že byla napsána z odstupu pětadvaceti let, a zamyslet se nad jejím přepracováním v čtvrtém dílu *Pamětí*. O roku vydání tohoto posledního dokončeného dílu *Pamětí* se už vedla mezi historiky diskuse před první světovou válkou, neboť Heidler podle obálky udával 1891, kdežto Traub upozornil na správné datum 1887. Tento spor o rok vydání nebyl bezvýznamný, protože šlo o to, kdy a jak se uplatnila Fričova tendence obhájit radikály z r. 1848 proti linii Palackého a Riegrově, zda před volebním bojem mezi staročechy a mladočechy r. 1889, či po něm. Zásluhou Cvejnovy edice jsme podrobně informováni, že podle zachovaného rukopisu, z něhož se sázelo, psal Frič tento poslední svazek *Pamětí* od 15. 2. 1886 do 26. 10. 1887. Nám nyní nejde o tendenci radikální čili mladočeskou, nýbrž o podklad a motiv změn, které v *Pamětech* z r. 1887 nacházíme proti starší *Epizodě*. Je samozřejmé, že verzi v *Pamětech* psal Frič po otištění *Epizody*, autor výslovně na starší vzpomínku odkazuje: „Popsal jsem tyto naše právě rodinné taneční hodiny v svých upomínkách na Baráka a zčásti též snad v *Ruchu* r. 1881... k nimž pro nedostatek již místa tímto poukazuji“ (*Paměti* 2, 1960, s. 542). V citovaných slovech je obsaženo vysvětlení, proč se v *Pamětech* nemluví o domněle mrtvém otci Kar. Římkové r. 1858; zmínka o „zlomené“ matce vdově vypadla evidentně ze snahy o stručnost: „pro nedostatek již místa.“

Dejme tomu, že omyly v rodinných údajích nejsou závažné, ale do fantastického víru se ve *Fričových Pamětech* dostaly základní údaje časové. V *Epizodě* vztázným bodem pro smrt Barákovy milé je vydání almanachu *Máj* a současná s tím pouť májovců k Máchovu hrobu v Litoměřicích. Vztázný bod se vlastně příliš nezměnil, ale změnil se všechny časové relace:

„Rozradovali jsme se, ... když se nám bylo o svatodušních svátcích r. 1858 podařilo ... první zase kvítka uvítí, jež věnovali jsme ‚nesmrtelné památce‘ pěvce Máje... , k jehožto vzdálenému hrobu v lůně hor, jimž vévodí Milešovka, jsme také hned společně putovali ... sotva jsme se byli při návratu svém na nádraží rozešli, neodebíral se přítel Barák rovnou k domovu, nýbrž ... se ... otázali po zdraví té... (III, s. 487) Baráková, námi všemi zbožněná milenka ... ještě před rozkvětlým jarem zemřela.. Neměla se nebohá dočkat ani sborníku našeho Máje... Myslím, že bylo to o svatodušních svátcích ... náš dosti krotký a dílem anonymní *Máj* ... vyjeli jsme si na oslavu šťastného jeho vyvážnutí z drápů cenzury do Teplice, odtud na Milešovku a zpátkem k Litoměřicům k hrobu Máchovu. Nevím již, jak jsem to provedl, že já, v Praze intervanovaný, který bez povolení již nesměl ani za bránu, účastnil jsem se beze

všech následků tohoto nezapomenutelně krásného výletu.“ (Paměti 2, s. 543)

Kupodivu Frič dodatečně zpochybňuje i datování památného výletu májovců do severozápadních Čech, spojeného s návštěvou litoměřického Máchova hrobu: „myslím o svatodušních svátcích“.¹ Letnice r. 1858 připadly na 23. května a je záhada, jak mohl Frič r. 1887 napsat, že těch svátků máje i Máje se Barákova milá nedočkala, když přece podle nového bádání zemřela 21. 6. toho roku. Jasně je pouze, proč Macek nechal při svých úvahách Paměti z r. 1887 skoro vesměs stranou a opřel se výhradně o Epizodu. Ovšem vybírat z rozporného svědectví jen to, co se mi hodí, nemůže vést k zdárným výsledkům. Počátky májového kruhu jistě stojí za nejpozornější analýzu pramenů.

Kupodivu bylo popsáno mnoho papíru a napsána celá kniha o tom, jak májovci vyslali malíře Umanna na hrad Valdštejn, aby podle obrazu Jana Křtitele nakreslil portrét K. H. Máchy, který údajně k obrazu stál modelem. Ale nebyla, pokud vím, věnována náležitá pozornost putování mladých literátů k zakladateli moderní české poezie o letnicích 1858. Už do Fričových Pamětí zalehla ozvěna sporů o trefnost Máchova portrétu v almanachu Máj (II, s. 541), ale o datu putování k Máchovu hrobu Frič jen „myslí“. Je zřejmé, že měl dobře vyvinutou prostorovou paměť, to je vidět z neproměnnosti zpráv o bydlišti Římkových na Václavském náměstí, o smrti Karolíny někde v Košířích a z důrazu v obou verzích na Milešovku při líčení cesty k litoměřickému hrobu. Chronologie je však slabou stránkou vzpomínajícího Friče, což je běžný jev v memoárové literatuře.

Co vůbec si Frič fakticky pamatoval z událostí r. 1858 a co si jenom domýšlel? A na základě čeho? Když přihlédneme blíže, Frič se vesměs opíral o literární texty a literární události, neměl při psaní vzpomínek k dispozici skoro vůbec žádné dokumentární památky. Pokud jde o smrt K. Římkové a její předchozí stonání, rozhodně Frič neměl r. 1883 ani 1887 před sebou smuteční oznámení s datem jejího pohřbu, nýbrž vždy se díval do Lumíru na cyklus Mrtvé lásce a dedukoval z narázek tam obsažených. Jediné nezvratné datum, o něž se Frič opíral, byl den osmého července, kdy vyšlo číslo Lumíru s cyklem Mrtvé lásce. Fričova prvotní Epizoda je zarámována i prokládána verši z toho cyklu: mottem je druhá strofa třetího čísla cyklu; po Fričově vykreslení vystavené rakve („ležela tam v druhém větším pokojíku v rakvi své“) následuje celé čtvrté číslo, charakterizované slovy: „v těchto prostých, a přece každou družnou duši hluboce dojmavých slokách.“ Potom následuje první strofa druhého čísla, takto uvedená: „Byl jsem nezapomenutelnému tomu okamžiku přítomen, jehož upomínka vylákala z Barákova srdce jiný ještě čtvero-

¹ Mil. Novotný v Životě Jana Nerudy II, 1953, s. 72 podle dopisu B. Němcové z 25. 5. 1858 považuje za den vydání almanachu Máj den 16. 5. Pokud jde o cestu májovců k Máchovu hrobu, upozorňuje na kolizi mezi zprávou Fričovou, že o svatodušních svátcích byli v Litoměřicích, a vzpomínkou Heydukovou, že byli v Králově Dvoře v rodině Jos. Macháčka: „Po vydání ... almanachu ... prožili jsme ... a vykonali několik přátelských vycházek. Jedné soboty — následovaly na ni dva svátky — šli jsme přes Beroun do Králova Dvora“ (s. 71).

verš.“ Následuje třetí strofa třetího čísla, uvedená málo přehledným odstavcem Fričova komentáře, který je pokusem o načrtnutí vnitřního dramatu Barákova před pohřbením milé. Závěr Epizody tvoří vlastenecké bubnování s připomínkou „nepřejné pozornosti Päumannovy“.

Přesně vzato, Fričova Epizoda není vzpomínkou, která by byla zpestrěna citáty veršů, nýbrž je komentářem k cyklu Mrtvé lásce, který je stylizován vzpomínkově. Je to komentář jistě cenný, protože napsaný současníkem a blízkým přítelem Barákovým; jeho přednosti reliéfně vystoupí, když jej čteme paralelně s komentářem Arbesovým (Literaria, 1954, s. 109—113). Ale Fričův komentář není zase do posledního písmene autoritativní a jedině možný. Text cyklu Mrtvé lásce zachovává si vedle Fričovy interpretace samostatnou hodnotu, naopak konfrontace textu a Epizody prokazuje hranice Fričova vzpomínkového výkladu. Frič cituje nebo aspoň parafrázuje to, co bylo přístupno biografizaci, naopak pomíjí to, co se jí vzpíralo. In extenso uvádí Frič totéž číslo jako Řezníček, totiž čtvrté, a zcela pominul závěrečné číslo, s nímž má i nyní Macek svízel, jak je vsunout do „biografické reality“ Barákovy.

Údaje o nemoci a smrti Barákovy milé se octly v Pamětech r. 1887 v neuvěřitelném víru, ale závislost na cyklu Mrtvé lásce trvá nezměněně, jak prokazuje tato věta: „Sprovázeli jsme ‚bílou růží‘ svého druha, již věnoval své nejdojemnější písně, všichni k hrobu.“ (Paměti 2, s. 542) Jednak se o cyklu výslovně mluví jako „nejdojemnějších písních“, jednak „bílá růže“ je výraz vzatý ze čtvrtého čísla cyklu. Tento citát není ovšem korektní, protože v cyklu není s „bílou růží“ nebožka ztotožněna, nýbrž růže je jejím atributem: „A tenkrát měla rubáš už a v ruce — bílou růží.“ To je také běžný rys komentátorů, že chtějí být poetičtější než vykládané verše.

Zaráží, že časové souřadnice jsou v Pamětech proti Epizodě vesměs posunuty. Barákova milá je ve Fričově podání „věštka Kruhu májového“ (III, s. 489), její kouzlo září do týdnů či měsíců, v nichž se sbližovali májovci, jenže Fričovy údaje jsou podivně kolísavé. Dost zřetelně se rýsuje trojitě schéma, nejdříve jsou taneční, v nichž každý májovec má svou múzu, Barák samozřejmě tu dívku, která byla předurčena k brzkému skonu — souběžně probíhají „úmluvy a přípravy“ literární. V druhém dějství se Barákova milá náhle roznemůže, to je doba úzkostného očekávání, nakonec přijde tragický závěr, smrt a pohřeb. Bohužel všechny údaje jsou v pohybu, skoro žádný se nedá ověřit pomocí jiných pramenů. Jako obvykle u Friče nepohnutý zůstává údaj místní, tj. taneční v Platýze u mistra Pohla. Kupodivu právě o tomto údaji vyslovil pochybnost Lad. Quis, domníval se na základě svědectví Heydukova, že taneční se konaly u Linka v Michalské ulici. Macek nyní ty pochyby vyvrací: „Platýz a Michalská však spolu souvisí a Pohl byl Linkovým pomocníkem“ (s. 162, pozn. 13). Původně r. 1883 dvakrát Frič pro první období použil výrazu „po celou zimu“, „po celou minulou zimu“, „po celou zimu tehdy minulou“, kdežto v Pamětech začíná historie májovců „koncem ledna“, společenský život májovců je zahájen „salónním dýchánkem“ u Fričů na svátek sv. Josefa, nato přichází sezóna tanečních: Však ještě v postě chodili jsme do tanečních hodin k Pohlovi do Platýzu“

(II, s. 542). Ani označení tanečních není pevné, r. 1883 Frič říká „vodil jsem do těch věnečků“, později se vyjadřuje: „Popsal jsem tyto naše právě rodinné taneční hodiny v svých upomínkách“ (II, s. 542). Zcela záhadný je národní ples, o kterém Frič mluví v starší Epizodě: „Po tanečních pak hodinách nastal masopust, a na jediném tehdy velkém českém plesu jevila se ponejprv světu žasnoucímú neznámá dotud kráska“ (III, s. 489). O žádném takovém plese není jinak zpráv, dr. Procházková pouze našla v Lumíru zmínku o dvou besedách, v čísle z 28. 1. 1858 o zábavě dne 25. 1., v čísle z 11. 2. o besedě bez udání data konání.

Ještě víc než nemožnost ověřit Fričovy zprávy nezávislými prameny znepokojuje jejich rozpornost. Celkově v Pamětech 1887 Frič redukuje dobu tanečních a plánů na almanach Máj, z celé zimy se stala doba od konce ledna, masopust se vypařil a čtenář se dovídá pouze o postu. Je pravda, že při psaní definitivních Pamětí používal Frič podle možnosti dokumentárního materiálu, vyprávění o dýchánku na sv. Josefa je opřeno o současný záznam: „Ve Fričově pozůstalosti je zachován lístek s názvem ‚Soirée‘ 1857 (Májový kroužek), na němž jsou Fričovou rukou podrobně vypsány přípravy na tento ‚salónní dýchánek‘ co se týče jídla, pití, nádobí a posazení návštěvníků“ (II, s. 672). Je velmi žádoucí skutečně historická kritika Fričových vzpomínek na počátky májové družiny a celých jeho Pamětí, která by využila všeho dochovaného rukopisného a archívního materiálu. Vydavatel Cvejn např. poznamenává, že se v rukopisu čtvrtého dílu Pamětí dá sledovat, jak Frič používal vzpomínkových partií již dříve publikovaných (II, s. 573).

Přistupujeme ke klíčové věci, k Fričovu svědectví o Barákově milé, o jejich úspěších v tanečních, případně na plese, o její nemoci, smrti a pohřbu. V obou vzpomínkových verzích je obrat „před jarem“, ale r. 1883 „se naše májová jitřenka ještě před nastalým jarem r. 1858 nebezpečně roznemohla“ (III, s. 489). Naproti tomu r. 1887 se dívka roznemohla, „sotva ty naše hodiny (sc. taneční) přestaly“ a „ještě před rozkvětlým jarem zemřela“ (II, s. 542). Úloha Barákovy milé se v Pamětech ve srovnání s Epizodou vůči hledě scvrkla, blýskla jen chvíli koncem zimy, pak náhle onemocněla a zemřela před vyvrcholením jara — a před vydáním almanachu Máj. Podivná, jaksi zimomřivá „májová jitřenka“.

Labilnost Fričova svědectví o Barákově a jeho milé je téměř nepochopitelná, ale je nutno se pokusit o odhalení její příčiny. Autor měl r. 1883 i 1887 nesporně před sebou číslo Lumíru s cyklem Mrtvé lásce, v Epizodě řekl neuváženě o intervalu mezi tragickými událostmi kolem smrti K. Římkové a napsáním cyklu Mrtvé lásce: „... o níž po mnohých týdnech hrobového smutku rozepěl se“ (III, s. 489). Milá umřela 21. 6., cyklus Mrtvé lásce vyšel „za pouhých sedmáct dní“ v Lumíru z 8. 7. Macek tu u Friče konstatuje „jediný vnitřní rozpor“, avšak pokládá za možné jej „připsat na vrub selhání paměti“ (s. 164). Ale nejde o pouhé selhání paměti, nýbrž o hluboké přesvědčení Fričovo. Právě z toho důvodu, že spoléhal na „mnoho týdnů hrobového smutku“ mezi tragickou událostí a básnickým cyklem, došel k tvrzení z r. 1887, že Baráková milá zemřela před plným jarem 1858, před vyjitím jarního almanachu. Toto

přesvědčení o velkém časovém rozestupu mezi životem a básní získal Frič evidentně z cyklu samého, z časových narážek v něm a celého jeho rázu. Nejdůležitější narážka je ve čtvrtém čísle cyklu, které Frič celé cituje: „Dost dávno tomu“ — a následuje třikrát prodloužený dotek ledové smrti, uvozený vždy slovem „ještě“. Básníkovo určení „dost dávno tomu“ zdánlivě opravňovalo Friče k předpokladu o „mnohých týdnech hrobového smutku“. Datem napsání, respektive otištění cyklu se nedalo hýbat, číslo Lumíru vyšlo nezvratně 8. července. V Pamětech vyvodil Frič důsledky ze své interpretace cyklu — když „mnohé týdny“, musil položit smrt Barákovy milé do časného jara.

Podobnou myšlenkovou cestou dospěl pravděpodobně též V. Řezníček ke své nebožce K. Kloučkové s úmrtním lednovým datem. Když Řezníček prohlížel dobové noviny, narazil na jedinou vhodnou kandidátku, která zemřela „dost dávno tomu“. Navíc vyhovovala Kat. Kloučková tím, že se pohybovala v literárních kruzích, sama psala. Fričovy vzpomínky zřejmě inspirovaly Řezníčka po několika stránkách. Těžko může být náhoda, že Frič mluví o dýchánku na svůj svátek a u Řezníčka Josef Barák píše na svůj svátek báseň Jen jednou jsem ji políbil.

Velikou námahu na kritiku Řezníčkova podání událostí kolem Barákovy milé vynaložil Macek, který kupodivu nechal bez povšimnutí křiklavé rozpory ve dvojí vzpomínkové verzi Fričově. V zásadě je vyvracení Řezníčkových údajů o Kat. Kloučkové zbytečné, když se ukázalo, že tuto postavu do tradice o inspirátorce cyklu Mrtvé lásce interpoloval teprve on. Ale Mackovi se podařilo vyvracením Řezníčka rozmnožit zmatek, proto snad nebude neúžitečné jít po jeho stopách.

Tři kritické poznámky Mackovy se vesměs týkají básně Jen jednou jsem ji políbil. Jasně falešná se mu jeví její datace: „chronologický údaj o vzniku básně ... 19. března, musí být pochybný“ (s. 163). Méně rozhodný je Macek, když mluví o kontextu Řezníčkova datování básně na Barákův svátek: „nevěří (sc. OK) však hned následující pasáží, v níž by totiž mohl být doklad o Barákově ‚básnění in actu‘“ (s. 161, pozn. 5). Tento případný doklad o Barákově básnění zní: „Otec Barák strnul, když... na synově stole v den jeho svátku nalezl čerstvě popsany kus papíru, od něhož zarmoucený syn prve truchlivě vstal a někam odešel.“ Macek se nevyslovuje, zda tomuto „dokladu“ věří, a po citované větě pokračuje: „Na papíře byla báseň Jen jednou jsem ji políbil, kterou pak Řezníček celou cituje, když už předtím vyložil jakýsi její reálný podklad.“

Na tento „jakýsi reálný podklad“ se nepochopitelně dal nalákat i Macek. Zamýšlí se nad čtvrtým číslem cyklu: „Podíváme-li se na tyto verše s vědomím toho, co o jejich vzniku — ať už právem, či neprávem — říká Králíkův informátor o K. Kloučkové V. Řezníček, a o čem Králík mlčí, je možný výklad básně z reminiscence na skutečný zážitek, v básni časově určený výrazem ‚dost dlouho tomu‘ (autorovi básně prý vyprávěla jeho milá ještě před onemocněním svůj sen věštící jí brzkou smrt), věrohodnější než Králíkův odkaz na ‚reminiscence nerudovské‘“ (s. 167n.). Smůla je, že onen sen neměla K. Římková, nýbrž K. Kloučková. Poučuje o tom čtenáře ve svém příspěvku sám Macek: „...zkontaminoval Řezníček dost bezmyšlenkovitě jednak některé údaje z Wurzbacha nebo

Grohmana (například vyprávění o předsmrtném snu Kloučkové), jednak něco ze zpráv Fričových“ (s. 162). Tady se vnucují slova *difficile satiram non scribere*. Nakonec i Řezníček s Grohmannem jsou přijatelnější než očividné paralely z Nerudy. Bludným kořenem, jehož přešlápnutí osudně svádí z cesty, zřejmě byla slova nejatraktivnější básně z cyklu *Mrtvé lásce*: „Dost dlouho tomu“. Nejen Friče svedla v Pamětech k radikálnímu předatování událostí v první polovině r. 1858, nýbrž i Macka dohnala ke krkolonné kombinaci.

Zároveň se ukázalo, jak těžko se odstraňují omyly, třebaš mají původ v Řezníčkově kronice, „pramenu velmi kalným, téměř pokoutním“ (s. 160). Už není potřebí vyvracet, jen co nejrychleji zapomenout na Řezníčkovy bajky. A je možno se nerušeně začíst do komentáře, resp. komentářů Fričových a s jejich pomocí nebo i proti nim proniknout k realitě básnického cyklu *Mrtvé lásce*. Ve Fričově Epizodě máme obraz Barákovy přítelkyně od kouzelných chvil v tanečních přes rozbolestněné jaro k tragickému finále červnovému. Především lze konstatovat, že Epizoda přesně dokresluje kontrastní dvojportrét Nerudy-Baráka, který jsem pomocí dobových svědectví načrtl v minulém příspěvku. Oponenti mohou jakkoli ironizovat fyziognomickou charakteristiku přátel z májového kruhu, ale ani u Friče se Barákova podoba nevyjímá právě lákavě: „... v jehož vlídných, však poněkud zakalených očích jsme jakýsi klidný, jenže tím opravdovější smutek pozorovali.“ Naopak Neruda u Friče vystupuje jako okouzující tanečník: „... nastal masopust, a na jediném tehdy velkém českém plese objevila se ponejprv světu žasnoucím neznámá dotud kráska, jeho vyvolená, po boku našeho společného a nejmilejšího přítele. Všeobecný obdiv, jež vzbudila, zvláště když s *Jankem Hovorou* byla předtanečnicí v bujně a věru že s elegantní bravurou provedené mazurce, naplnil nás všechny pýchou nad triumfem naší vtělené múzy“ (III, s. 489). Unylé oči Barákovy a bravurní tanečník Neruda — to je pár, na který ve vzpomínkách současníků stále narážíme. Ale je na čase přejít k veršům, které jsou jablkem sváru mezi oběma přáteli, vlastně sváru mezi jejich stoupenci, mezi nerudovci a barákovci.

Ještě za života K. Římkové vyšel cyklus *Jarní písně mrzutého* (13. května). Kdo byl ten „mrzutý“, Barák či Neruda? Macek se domnívá, že Barák, cituje Fričova slova o jeho jarní nejistotě a tvrdí, že „*Jarní písně mrzutého* jsou výrazem básnickových (tj. Barákových) nálad v době, kdy se chvěl o život své milé, hned pln nejčernějších obav, hned nejružovějších nadějí“ (s. 165). Avšak text *Jarních písní* nenasvědčuje tomu, že by se básník „chvěl“ o něčí život, citoval bych nezaujatého Arbese, jak na něho ten jarní cyklus působil: „Mně zdálo se tehdá, že čtu verše člověka šťastného — verše mladého poety kypícího zdravím, veselého a čtveračivého, který se jako ptáče lehce a hravě přenesse přes různé svízele a útrapy života“ (*Literaria*, 1954, s. 107). Když postavíme vedle sebe dva kandidáty „mrzutosti“, vidíme, že Barákovo jaro 1858 vůbec nebylo „mrzuté“, nýbrž ustarané a utrápené, i když Fričovy zprávy jsou značně kolísavé. „*Mrzutý*“ byl už svým jménem Neruda, „nerudný“ je skoro synonymum s „mrzoutem“. Ale nejen jménem, i v tvorbě byl Neruda na jaře 1858 mrzutý, jak jsem se pokusil ukázat v *Křížovatkách*

(s. 45) a pak ve zvláštním příspěvku Kdo byl mrzutý na jaře 1858? (Věda a život 12, 1968, s. 722—724).

Neruda zřejmě na jaře 1858 napsal báseň To jaro letos ani nepřichází, která byla s ročním zpožděním otištěna v Obrazech života z 15. 4. 1859:

To jaro letos ani nepřichází,
již duben zde a matka ještě topí
a venku zimní vítr sebou hází
a dláždění déšť drobný, chladný kropí. (I, s. 266)

Na tyto verše nesporně Nerudovy přímo navazují verše domněle Barákovy:

Už jaro zde, jenže se ještě
jak malé dítě zimou třese
a nožka — slunce papršlek —
je bázlživě v kraj pustý nese.

Celým svým rázem a zvláště citovanou strofou se cyklus Jarních písní, otištěný v Lumíru 13. 5., hlásí k Nerudovi.

Proti Barákovu autorství důrazně mluví jeden verš z cyklu, který první byl otištěn pod jeho jménem: „ba mrzí i ta stará láska“. Jak může někoho mrzet „stará láska“, když mu umírá milá? Fakticky K. Římková umřela měsíc po otištění jarního cyklu. Macek pro to našel vysvětlení, prý básník nemluví o lásce erotické, nýbrž o lásce k přírodě. Oponent se odvolává na „prokomponovanost“ cyklu, slovo láska prý v něm padne jen dvakrát: „... v expozici o ‚staré lásce‘ a po překonání krize o ‚omládlé lásce‘ — první je zdánlivě neadresná, ale druhá, ‚omládlá láska‘, je zcela přesně adresná“ (s. 165). Závěr tohoto dost krouceného argumentování zní: „Prostě v cyklu vůbec nejde o erotickou lásku, nýbrž o lásku k přírodě, která básníka v Barákově osobní situaci mrzela na začátku jara po přestálé nepříjemné zimě, ale která přece jen s postupem jara roztála“ (tamtéž). První měsíce 1858 vůbec nebyly pro Baráka a jeho dívku nepříjemné, byly taneční v Platýze (v Michalské?), snad i národní ples, kde K. Římková zářila a byla obletována členy májového kruhu. Teprve s jarem začala kvetoucí dívka chřadnout.

Nechejme stranou fakt, že se Macek v pojetí zimy 1858 nedrží Fričových vzpomínek; zajímá nás jaro a pocit, který v básníkovi vyvolává „stará láska“. Výklad, že jde o lásku k přírodě, sám o sobě umělkovaný a sotva držitelný, zcela se hroutí, když se podíváme na kontext. Stačí citovat příslušnou strofu:

Ba věru, mne už mrzela
myšlének bujná, divá cháska,
a mrzí mne už jara květ,
ba mrzí i ta stará láska.

Přírody se samozřejmě týká předposlední verš „a mrzí mne už jara květ“ — tomuto vsutku přírodnímu motivu je v „prokomponovaném cyklu“ logicky věnováno předposlední číslo s verši:

A já kárám každý květ,
že tak dlouho nepřichází...

Úlohy jsou v jarním cyklu rozděleny: jako se „jara květ“ týká přírody, tak „stará láska“ a rýmující se s ní „myšlének bujná, divá cháska“ se vztahují k básníkovu subjektu. Velice dobře si dovedeme „myšlének lonských hejno“ představit u Nerudy, který r. 1857 vydal Hřbitovní kvítí, kdežto u Baráka je rok 1857 nepopsaná blána. Také „starou lásku“ Nerudovu zná každý školák — a kdo něco ví o „staré lásce“ Barákově?

Před cyklem Mrtvé lásce, k němuž se soustřeďuje pozornost všech, kdo se zabývají odkazem domněle Barákovým, zastavil bych se ještě u cyklu Tvé oko. To jsou rozmarné verše o lásce a zradě, u nichž je chronologický háček, že byly otištěny 18. listopadu, tedy pět měsíců po smrti K. Římkové. Je myslitelné, že by truchlící Barák v červenci napsal a otiskl smuteční básně za zemřelou milou a v listopadu šel na veřejnost s do-
vádíivými verši milostnými? Podle Macka tu není žádný rozpor, prý cyklus Tvé oko Barák napsal za života své jediné přítelkyně a pouze otisk se nějakým způsobem opozdil. Touto představou se řídil už pořadatel Vzpomínek J. Baráka, cyklus Tvé oko (s. 137) otiskl před cyklem Mrtvé lásce (s. 138). Macek navíc poskytuje hned dvojí vysvětlení, čím asi bylo zpoždění zaviněno. Napřed vyslovuje předpoklad, že Barák ten cyklus nejen napsal za života své milé, nýbrž jeho rukopis tehdy i dal redaktoru Mališovi. Jenže úřední průtahy a redaktorův ohled způsobily odsunutí otisku až do listopadu: „V době, kdy redaktor první číslo připravoval — ještě před povolením časopisu —, zemřela Baráková milá. V době vyjití prvního čísla byl Barákův smutek příliš čerstvý“ (s. 166).

To je první alternativa výkladová, druhá je odvážnější. To, co by bylo při prvním čísle časopisu (v říjnu) netaktní vůči truchlícímu Barákovi, obratem ruky nebylo žádnou překážkou pro něho samého: „Barák mohl sám dát tyto verše k dispozici až někdy v říjnu či v listopadu. Domněnka, že by bylo ‚nevkusné‘ dát cyklus Tvé oko do tisku po smrti inspirátorčině a po otištění cyklu Mrtvé lásce, je záměrně útlocitný a mravokárný výmysl Králíkův“ (tamtéž). To jsou těžko pochopitelné přemety: u redaktora Daliboru by začátkem října odsunutí Barákových básní do některého pozdějšího čísla bylo náležitým ohledem na autorovy city, ale sám autor v době skoro stejné, tj. říjen-listopad, se nepotřeboval už na nic ohlížet. Jenom dvě otázky: Bylo tedy vhodné otisknout laškovně verše Tvé oko po tragickém cyklu Mrtvé lásce? A měla K. Římková skutečně fialkové oči, jak čteme na začátku cyklu Tvé oko?

Myslím, že se málo změnilo na neslučitelnosti cyklů Jarní písně mrzutého a Tvé oko s Barákovou biografií. Opravdu se však změnila situace u cyklu Mrtvé lásce, neboť hlavně Fričovy vzpomínky (nebo spíše komentáře) svědčí, že současníci jej spojovali se smrtí a pohřbem Barákovy milé — připouštím, že jsem původně podcenil realie cyklu. Ale trvám na tom, že cyklus Mrtvé lásce — a celá tvorba domněle Baráková — je problémem literárním. Smrt K. Římkové 21. 6. 1858 je empirický fakt, ale cyklus Mrtvé lásce otištěný 8. 7. je fakt literární. Umřít může kdokoli, avšak báseň je schopen napsat jen někdo. Cesta od empirické sku-

tečnosti do básnického tvaru není lehká, rozhodně není automatická.

Ze všech básní, které vyšly s Barákovým podpisem, byly verše cyklu *Mrtvé lásce* nejpobulárnější. Každý ze současníků, jak svědčí Arbes, si šeptal o tragické ztrátě, která postihla oblíbeného Baráka. A byly-li nějaké pochybnosti o Barákově autorství textů, které vyšly s jeho podpisem v první polovině r. 1858, zřejmě byly trvale umlčeny cyklem *Mrtvé lásce*. Ten pro zasvěcené i postranni současníky odkazoval k smrti K. Římkové, dobře známé v májovém kruhu — Frič ji nazývá „naší májovou jitřenkou“. Stačí odhalení reálného modelu „mrtvé lásky“ v K. Římkové umlčet všechny dnešní pochybnosti o Barákově autorství?

Co se z červnové reality dívčiny smrti a pohřbu vůbec odráží v cyklu *Mrtvé lásce*? Nejkonkrétnější z celého cyklu je úvodní strofa druhého čísla, kterou Frič v *Epizodě* citoval a náležitě zdůraznil. Teprve zde začíná vlastní drama cyklu, první číslo je obecné, neodráží nic z dění kolem dívčiny smrti a pohřbu.

S prvním číslem cyklu se nedá nic dělat při převádění cyklu zpátky na životní skutečnost. Číslo končí strmou představou perly, která „vlastní matku umoří“, z ní těžko se dá něco vytěžit pro obraz K. Římkové. Frič se omezil na obraz z první strofy toho čísla: „Zdalo se mi děvče býti / bílou polní lilii.“ S touto lilií hospodařil Frič přímo marnotratně, napřed se objeví při scéně převozu rakve „v skromný byt vdovy rodiitelky, jež nad ztrátou své sotva vypěstěné, v spanilou pannu rozkvetlé lilie nemohla se ukonejšiti“ (III, s. 489). Vzato stylisticky, původní obraz „bílá polní lilie“ se na tomto místě dostal do banálního kontextu, kde se to hemží sentimentalitami na způsob „nevěsta nedotknutá, jakoby k snatku vyzdobená, bílá a studená jako mramor kararský“.

Ještě jednou použil Frič téhož obrazu, když uvozuje odstavec s parafrazí třetího čísla cyklu: „Tam ležela ona mrazivým bleskem uhranutá lilie.“ Je to běžný postup při interpretaci poezie, že se komentátor snaží vrátit básníkovo slovo zpátky do životní reality, která je inspirovala. Fričova *Epizoda* prokazuje, že v tomto ohledu bylo první číslo cyklu *Mrtvé lásce* hluché.

Životní realita začíná být postižitelná od zmíněné úvodní strofy druhého čísla:

Kol divý pláč a truchlý zjev
a kněz už vchází do dveří,
a moje mysl zmatená —
ta tomu ještě nevěří!

Frič říká, že byl „nezapomenutelnému tomu okamžiku přítomen“, který inspiroval tuto strofu. Tímto prohlášením dostává báseň pečeť historické pravdivosti. Text strofy, vzat sám o sobě, by snad připouštěl výklad, že se miní příchod kněze, aby zaopatřil umírající dívku. Ale Frič mohl být svědkem jedině pohřebního obřadu, nikoli zaopatřování. Postižitelná stránka cyklu začíná ve chvíli liturgického loučení s nebožtíkem. Ale jak pokračuje?

Druhé číslo cyklu se po názorné první strofě zvrací překvapujícím směrem. Žádné bédování nad mrtvou dívkou, nýbrž básník si stěžuje

na svůj úděl, na svou osudovou vyděděnost. Uvedl bych začátek a závěr té podivné stížnosti na osud:

A přece ví, že slunce mně
dřív nežli jiným zachází
...
a v okamžiku posledním
mne každá naděj zklamala.

Cyklus Mrtvé lásce rozhodně není pasivní odraz truchlivých chvil po smrti milované dívky, ke slovu se dostává velmi vypjatý individualismus básníkův.

Následuje třetí číslo, které dělá značné potíže interpretům. Osou tohoto dvanáctiveršového čísla jsou verše: „A vidíš, kdybys měla cit, / zdaž bys zde mohla ležet.“ Je to zvláštní, že autor vymáhá cit od mrtvé dívky, nyní Macek přišel s dobrodružným nápadem spojit ty verše s Máchovým výrazem „mrtvé milenky cit“ (s. 167). To je vysvětlování jedné neznámé druhou, malé neznámé velkou neznámou. Spojení uváděné Mackem je součástí slavné pasáže ve třetím a čtvrtém zpěvu Máje, ale čím slavnější je ta pasáž, tím pestřejší jsou pokusy o její výklad, např. K. Čapka a J. Mukařovského. Nemá smysl zdržovat se úvahami o Máchově pasáži, když spojení „mrtvé milenky cit“ nemá nic společného s cyklem Mrtvé lásce.

Je podivné, proč se Macek neopřel o Fričův komentář. O druhé strofě třetího čísla Frič napsal: „vznesl náš ubohý přítel zoufalou tu výčitku“, o třetí strofě: „Výtka ta, na posmrtnou odvetu složená...“ Ano, básník vyčítá mrtvé milence její bezcitnost. To je celkem logické pokračování druhého čísla, v němž nešťastná nebyla mrtvá v rakvi, nýbrž pozůstalý básník. Nyní autor vyčítá mrtvé její chlad. Šokující spor živého milence s mrtvolou, která za malou chvíli má být pohřbena, je uveden kontrastní první strofou:

Tys plakala, že jsem Ti kdys
cit všechen odepíral,
když v ruku svých jsem ruku Tvou
bez odpovědi svíral.

Životní situaci, na niž se tu naráží, Frič vysvětluje takto: „... slzy kdysi od ní prolité, když on své dívce v jakési rozmarné chvíli její chladnosti... ‚cit všechen odepíral‘.“ To je nedorozumění, v básni nejde přece o „její chladnost“, nýbrž o jeho, milencovu, tj. básníkovu. On jí „cit všechen odepíral“, on zůstával „bez odpovědi“, když dívka plakala. Nelze se však Fričovi divit, že si nedovedl představit Baráka jako krutého, zarputile mlčícího milence; tak ho neznal nikdo ze současníků, odkazují např. na svědectví Sklenářové: „K dámám choval se téměř plaše“ (srov. Česká literatura 1973, s. 167n.).

Situace v druhé a třetí strofě je opačná, je obrácena přesně o 180 stupňů. „Kdys“ se chladně projevoval on, nyní se chladně projevila ona. Její nemoc v rozpuku mládí a její smrt jsou podávány jako záměrně odmítavé chování vůči nápadníku a celému světu. Jinak řečeno, „v ja-

kési rozmarné chvíli“ trápil básník dívku, nyní při pohřbu ho trápí svým bezcitným chladem ona. Naléhavě se klade otázka, kolik je v této básni „biografické reality“ Barákovy, kolik je v ní básnického umění, prostě literatury.

Prof. Jos. Hrabák mě upozornil, že takový spor s mrtvou ženou je typický prostředek manýristický. Podle knihy G. Hockeho *Manierismus in der Literatur*, poprvé vydané r. 1959, lze sledovat tento topos manýristický od 17. stol., v 19. stol. jej přejímá romantismus, objevuje se u A. Vignyho. O autoru cyklu *Mrtvé lásce* se dá už teď říci, že byl zapojen do jedné rafinované literární tradice.

Jak jsem konstatoval, u komentátorů nejoblíbenější je čtvrté číslo Jen jednou jsem ji políbil. Je v něm zachycen okamžik, jediné patetické gesto, políbení dívky ležící v rakvi. Ani tato báseň není bez problémů, Frič chápe tento jímavý výjev jako předeheru pohřbu, cituje báseň před strofou o vlastním pohřebním obřadu. To znamená, že Frič básni přisuzuje jiný empirický podklad, než vyplývá z uspořádání cyklu. Je-li cyklus *Mrtvé lásce* „dobře dramaticky prokomponován“ (srov. s. 165), pak spor básníka s mrtvou proběhl a k políbení došlo v poslední chvíli, tj. před přiklopením víka na rakev. Netvrdím, že Barák svou Karolínu fakticky políbil v tu nejdramatičtější chvíli, ale tvrdím, že v literární realitě se tak stalo.

V každém případě použil Frič nevhodného přívlastku, když o čtvrtém čísle cyklu mluví jako o „*prostých* slokách“. Tato báseň je všechno možné, jen ne prostá. Stačí citovat verš: „a nebyl to přec smrti strach, spíš její radost divá.“ Ta „radost divá“ předznamenává páté číslo, o němž Frič zcela pomlčel a jehož dosah usiluje Macek nějak omezit, dokonce převrátit ve výraz „absolutní bolesti nad ztrátou milé“.

Dnešní obránce J. Baráka se v lecčems odchyluje od Friče, ale shoduje se s ním v názoru, že s básněmi, které vyšly s Barákovým podpisem, je to prosté. Říká např.: „... zatímco se nabízí výklad zcela prostý“ (s. 166). Fanatikům prostoty je všechno prosté a hlavně jsou ochotni všechna fakta upravit tak, aby prostý výklad byl možný. Pokládám za opatrnější nespoléhat na prostotu nebo dokonce prostoduchost veršů, které vycházely s Barákovým podpisem. Domnívám se, že výklad pomocí manýristické tradice je přesnější.

Skončili jsme obhlídku, kolik empirické skutečnosti se dá v cyklu *Mrtvé lásce* postihnout. Vnější reality se tam odráží maličko, jenom tolik, co stačí na zarámování niterného dramatu básníkovy. Je to pouhých několik vzrušených okamžiků při pohřbu, od příchodu kněze k zavření rakve. Tato okolnost rozšiřuje řadu potenciálních autorů cyklu. Teoreticky vzato, cyklus mohl napsat kterýkoli člen májové družiny, pokud se zúčastnil pohřbu. Naopak v cyklu nenacházíme nic, co by specificky svědčilo pro autorství J. Baráka. Podle Fričových vzpomínek Barák byl velice znepokojen nemocí své milé, běhal za ní na Václavské náměstí i do Košíř. Prožíval pravděpodobně dost zblízka její umírání, převoz z Košíř do bytu ve vnitřní Praze. Ale nic z těchto prožitků se v cyklu neodráží, naopak je to básnické drama krajně koncentrované, oprostěné od vnějších podrobností a časově zhuštěné do několika minut.

Také časový interval mezi smrtí Barákovy milé, jejím pohřbem, napsáním a otištěním cyklu *Mrtvé lásce* je překvapivě krátký. Nevíme přirozeně, kdy byl napsán, není dosud znám ani den pohřbu Římkové, ale sám otisk (8. 7.) je jen o dva týdny vzdálen od smrti dívčiny (21. 6.). Od Baráka by to byl nadlidský výkon za dva týdny nejen překonat zármutek nad ztrátou milované osoby, nýbrž v obraznosti vydestilovat ze spousty čerstvých dojmů dokonale sevřené subjektivní drama, pohotově tu oproštěnou koncepci nedávné osobní tragédie napsat a dodat do Lumíru.

Asi nemůžeme chtít po Barákově nemožnosti, zato v jeho důvěrném příteli Nerudovi máme autora nad jiné kvalifikovaného k napsání pohřebního cyklu. Při básních *Mrtvé lásce* těžko se ubránit myšlence na autora *Hřbitovního kvítí*. A Neruda měl pravděpodobně i motiv. V almanachu *Máj Křížem pod Petřínem* a v Lumíru *Jarními písněmi* mrzutého se pustil do mystifikační hry, která nebyla bez nebezpečí. Dá se soudit, že Neruda se postaral o otištění cyklu *Mrtvé lásce* v době krátce po pohřbu Barákovy milé, aby to byl pilíř celé mystifikace.

To jsou ovšem jenom teoretické úvahy, ale existuje Nerudova arabeska, která působí přímo jako komentář k cyklu *Mrtvé lásce*, míním „Ty nemáš srdce!“ (původně v almanachu *Růže* 1860; *Arabesky*, 1952 s. 142 — 151). Věta, která slouží za nadpis, je osou celé arabesky, odehrávající se ve stylu mladého Nerudy na hřbitově — finále přímo v márnici. Hrdinkou je hrobníková dcera Lidunka, která už utrápila dva nápadníky, Josefa a Karla. V druhé kapitole trápí dalšího mladíka, scénérie je maximálně hřbitovní. Oni dva nešťastníci, jak vyčítá třetí nápadník, „zde zrovna pod tvá okna pochováni byli“ (s. 147). A při té výčitce nový kandidát sebevraždy z nešťastné lásky pro větší efekt „usedl . . . jakoby zemden na jeden z dvou drnem pokrytých rovů, jež zrovna u jeho nohou ležely“. Nakonec je mladík dívčinou lhostejností k osudu Josefovou a Karlovu dohnán k výkřiku: „Ty nemáš srdce!“

Třetí kapitola se odehrává v márnici, kam hrobník s pomocníky zanesl krásného mladíka, který sletěl s koně a zlomil si vaz. To je Lidunčin partner v závěrečné scéně: „A nad tím vším vynikal mladík, bledý a krásný, mrtvý, a přece svěží“ (s. 151). Položená Lidunka je fascinována tímto zjevem a propadá fantómům: „— náhle ticho a zdálo se jí, jako by z dálky bolný hlas k ní volal: ‚Ty nemáš srdce!‘“ Avšak ona najednou má srdce, mrtvý jezdec ji neodolatelně táhne k sobě: „... konečně náhle shýbnutí a na mrtvých rtech plálo horoucí, dlouhé políbení.“ Zběsilé tempo vypravěčské se ještě stupňuje, próza končí čirou frenezií: „Ty nemáš srdce!“ vykřikla divoce a vrhla se na mrtvolu. Podobala se nyní spíše upírovi než člověku, sála divoce ze rtů mladíkových šílenost svou — smysly ji opustily — nastalo ticho.“

Druhá a třetí kapitola arabesky odpovídá třetímu a čtvrtému číslu cyklu *Mrtvé lásce*. Za pozornost stojí, že pořadí motivů je v arabesce stejné jako v cyklu: napřed „cit všechen odepírá“ živý člověk, potom se bezcitnost vyčítá mrtvému, nakonec živý políbí mrtvého partnera. Při cyklu *Mrtvé lásce* by se sice s Fričem dalo pomýšlet na časovou inverzi proti empirické skutečnosti, ale je to nepravděpodobné a zbytečné.

Když konfrontujeme arabesku a cyklus, zbývá první kapitola, v níž chybí leitmotiv „Ty nemáš srdce!“ Ale ani okrajová čísla cyklu, první a páté, nerozvíjejí drama mezi mrtvou a živým autorem. Úvodní kapitola arabesky je situována do hospody, hrdinou je hrobník, který obstarává oslavu smrti, čili tato kapitola koresponduje s rámcovými básněmi Mrtvé lásce. Citoval bych dva z hrobníkových výroků: „a já povídám, že umírání je zcela rozumná věc, nejrozumnější, kterou znám“ (s. 143). Druhý hrobníkuv proslav obsahuje tyto věty: „Holoto, alespoň se naučíte umírat! To vám beztoho schází, vy baby! Každý se té smrti bojí, jako by smrt byla bůhvíjak bolestná, a zatím o ní nikdo nic neví“ (tamtéž). Lze vzpomenout na verš: „a nebyl to přec smrti strach, spíš její radost divá.“ Arabeska „Ty nemáš srdce“ jde ještě dál v manýristickém vyhocování situací, je odhaleně konstruovaná, ani se nesnaží o zdání reálnosti. Arabeska je z r. 1860, ale už v cyklu o dva roky dřívějším literární věda neklamně rozeznává manýrismus. Barák zdánlivě mnohokrát přešel Nerudu, tak jeho Prosté motivy o pětadvacet let Jarními písněmi mrzutého, jeho Zpěvy páteční básni Za noci bouřné byl jsem narozen také o čtvrtstoletí. Ale že by byl Nerudu o dva roky přešel i v manýristickém traktování erotické tragédie, je už zcela neuvěřitelné.

„Biografická realita“ není všechno, ještě je tu něco neredukovatelného, totiž poezie, básnický čin. Nelze být dost vděčný za pohřbení preludu Kateřiny Kloučkové a ztotožnění „mrtvé lásky“ s Kar. Římkovou. Nyní vidíme jasněji do dramatu jara 1858, jenže podle všech znaků nešlo o osobní drama redaktora Máje, nýbrž o literární drama autora cyklu Mrtvé lásce. Byl otištěn nápadně brzy po smrti a pohřbu Barákovy milé, přičemž básně nesvědčí o tom, že by se autor těžce probíral z osudové rány. Kdyby tím autorem byl J. Barák, musili bychom předpokládat, že se pár dní vzpamatovával, chladnokrevně vykreslil nejdrásavější momenty z pohřbu a zcela svobodně filozofoval o smyslu smrti. Je vůbec myslitelné, že Barák už na začátku července 1858 suverénně stál nad tragickou událostí?

Pro napsání cyklu Mrtvé lásce byl disponován jedině Jan Neruda. Byl od počátku specializován na hřbitovní motivy, také po vydání své prvotiny pokračoval, jak známo, v stejné hřbitovní linii. V Nerudově zápisníku z r. 1859 a začátku 1860 je označeno několik básní značkou „Hřbitovní kvítí“ (srov. Křižovatky, s. 15).

U Nerudy najdeme paralely i k jednotlivým, nikoli právě otřelým výrazovým prostředkům. První číslo cyklu končí obrazem perlorodky: „jenže často lesklá perla / vlastní matku umoří.“ V Nerudově cyklu Anně končí předzpěv stejným obrazem: „to aspoň píseň s perlou mítí bude, / že zplozena je rovněž v kruté chorobě.“ (I, s. 202) Ostře vyhraněný básnický charakter, jakým se jeví autor cyklu Mrtvé lásce, nerodí se přes noc. Vůbec nepředstavitelné je, že by r. 1858 existovaly vedle sebe dvě stejně vyhraněné tvůrčí individuality, vedle autora Hřbitovního kvítí ještě Barák, údajný autor cyklu Mrtvé lásce.

Nyní bych si povšiml ve vysoce teoretickém příspěvku Vašákové dvou ostrůvků, které mají věcnou relevanci, neboť se v nich konfrontují údaj-

né texty Barákovy s nepochybnými. Předně jde o báseň z cyklu *Drahé vlasti*:

Já mimo vlast jen třtinou jsem
bez kořenů a síly,
já z vlasti hnán jsa — bylo mně
jak ve poslední chvíli.

A kdyby země ostatní
i širým rájem byla,
mne by co těsná rakev přec
znenáhla udusila.

Vašák tvrdí, že se tyto verše mohou týkat Barákovy politické internace, cituje z jeho *Vzpomínek pasáž* o Ehrenhausenu: „Pobyt asi čtrnácte dní v rozkošném tom zátiší, opět s novým zápalem zatoužil jsem po jiné krajině a především po své drahé vlasti, po rodičích a přátelích.“ Nebudu opakovat výklad, že v citovaných verších nejde o nucený pobyt mimo vlast, nýbrž o niterné napětí mezi domovem a lákáním širého světa. Ale i bez úvahy o přesném významu slov „z vlasti hnán jsa“ každý čtenář nutně cítí rozdíl v dynamice těch dvou textů. Báseň je jedním slovem smršť, v první strofě se utkávají dvě niterné tendence, puzení do světa s mučivým pocitem vytrhávaných kořenů, v druhé strofě se zase utkávají dvě podoby skutečnosti, která není vlastí: ráj bez hranic a neprostý opak, tj. těsná rakev. Proti této představové smršti je Baráková autentická vzpomínka dokonalou idylou: i vyhnanství je „zátiší“, ovšem svobodomyšlný bojovník nezapomíná na vlast a blízké lidi v ní. Je těžko vymyslet usudlejší epiteta, než jsou Baráková: rozkošné zátiší, nový zápal, drahá vlast. V Barákových *Vzpomínkách* není ani stopy po představové smršti, po výbušné niterné dynamice, která vyznačuje skoro všechny básně, jež vyšly 1858—62 pod Barákovým jménem. Cyklus *Mrtvé lásce* je právě dramatická srážka života a smrti.

Výjimkou je almanachová báseň *Dívčím květu*, u ní se Vašák rovněž pokouší o věcnou argumentaci. Vypadá to, jako by se obětoval, když se tou básní zabývá, neboť v „situaci 3“ čteme: „Na prózu jsem se omezil především proto, že pro atribuci poezie dosud nemáme úplné versologické údaje“ (s. 146). Máme-li podle Vašákova příspěvku soudit, co je prozatím v silách matematické lingvistiky, není toho mnoho. Barákově básni z chrudimského almanachu je věnován odstavec, který končí povzdechem: „Je jistě třeba litovat, že zatím nemáme podrobné údaje o poezii májovců“ (s. 154). V dalším odstavci čteme ozvěnu toho povzdechu: „Zcela stranou jsou ponechány závažné otázky... dobové poetiky a celé poetiky májovců“ (s. 155). Pro srovnání s básní *Dívčím květu* vybral Vašák „namátkou“ Jarní písně mrzutého a napočítal tam 17 rýmových dvojic stejné mluvnické kategorie a jen tři „světlé výjimky“. Ale skromné množství dokladů „namátkou“ sebraných nebránilo autorovi napsat: „srov. též snesený materiál o rýmových dvojicích, který sám o sobě je dostatečně průkazný.“ Vašák zapomíná, že není jen kvantita, nýbrž i kvalita. Něco jiného jsou rýmy v básni *Dívčím květu* (milé-bílé; Vámi-s námi; v máji-báji) a něco jiného v *Jarních písních mrzutého*,

např. rýmy na slovo „láska“: cháska-láska; na procházku-lásku. Autor Jarních písní byl neskonale vynalézavější než Barák ve svých verších Dívkách.

A texty nelze posuzovat výhradně podle statistických čísel, mají ještě obsah, tendenci. Možná Vašák napsal svůj příspěvek před Mackovou prací, i když v poznámce na s. 153 na ni odkazuje, a proto neměl včas příležitost se dovědět, jakou měl Barák pověst jakožto učitel dívek. Podle Řezníčka učil Barák svou milou latině, což Macek obšírně a nadbytečně vyvrací (s. 161n.). Frič zato věrohodně kreslí vlasteneckou výchovu, kterou Barák poskytl K. Římkové: „kdykoli na ni Barák promluvil, naslouchala mu jakoby přidělenému sobě mentorovi... Během několika jen málo hodin, v často přetrhované rozmluvě s Barákem stravených, pozorovali jsme zřejmě, že se v ní cosi neobyčejného, nenadálého dělo, že probouzí se k novému, jí netušenému životu, že počíná domácnosti v světě jí dosud neznámém — slovem, že procituje v blaživém tom chorovodu myšlének, jež vedou k uspokojivému tomu sebevědomí, že nepřišla zbůhdarma na svět, že má pro co žít, k čemu přilnout, po čem toužit, pro co snažit se i pracovat, a že k tomu snažení nebude se jí nedostávatí návodu, že k dosažení životního cíle a k vyplnění pěkného úkolu našla spolehlivého rádce, upřímně oddaného i šlechetně rozumného přítele“ (3, s. 488). Přesně stejnou vlasteneckou pedagogiku provozuje Barák v básni pro chrudimský almanach:

O, čarodějky dívčiny,
což květů mezi Vámi!
popřejte stromu krásy své,
pěstujte národ s námi.

Baráka nezlomila ani smrt milé v červnu 1858, i po té osobní tragédii vlastenecky horlil v chrudimském almanachu z r. 1861. Veršovaná exhorta Dívkách, našemu květu je v naprosté shodě s biografickou realitou Barákovou. Není ani v rozporu s výrazovými schopnostmi, které prokázal ve svých Vzpomínkách a jiných nesporných textech.

Zásluhou dr. Evy Procházkové je možno provést zkoušku. Našla totiž anonymní báseň, která v dochovaném exempláři je dodatečně označena za Barákovu. Někým byla báseň prohlašována za Barákovu, ale vnější evidence je nekontrolovatelná, je nutno se pokusit o zjištění vnitřních znaků.

V pražské univerzitní knihovně je pod signaturou 54 D 578 a pod Barákovým jménem vedena báseň s názvem „22. červen 1861“. Jde o útlý svazeček nazvaný „Pořádek k smuteční slavnosti za zvěčnělým Pavlem Josefem Šafaříkem“, který obsahuje pořad slavnosti, Šafaříkovo parte a začíná i končí básněmi — napřed na samostatném listu je ona báseň 22. červen 1861, v závěru na dalším listě báseň „28. červen 1861“. Báseň na prvním listě je v katalogu UK vedena jako přívazek, což není jisté. Důležité je, že někdo nahoru napsal perem: „Báseň Jos. Baráka u příležitosti odhalení pomníku Václ. Klim. Klicperovi na Olšanech.“ K druhé básni nepřipsal nikdo nic, avšak podle paralelnosti názvu a umí-

stění ve svazečku by se dalo hádat na stejného autora u obou básní. Byl jím Barák, či někdo jiný, nejspíše Neruda? Na ukázkou bych uvedl druhou strofu básně na počest Klicperovu:

V národě žijí ovšem muži,
kteříž jej v nové vzkřísili
a jak stolistou krásnou růží
květ ducha jeho rozvili,
však kdo chce zlíbat jejich rovy,
ten bloudí marně hřbitovem
a leda stařec že mu poví,
kde mateřská je kryje zem.

Sama objevitelka odkazuje na Nerudovu báseň K. H. Borovskému a soudí, že Neruda klidně mohl napsat obě básně v Pořádku k smuteční slavnosti. Navíc bych odkázal na báseň č. 4 v Hřbitovním kvítí, která časopisecky vyšla už r. 1854. V ní vedle boháčů a chudáků uvádí básník kategorii „národa svécenců“ a myslí na jejich hroby:

Nač zde sklonných vrbin u ohradě
dóm ten pyšný jesti zbudován?
Snad že nový sad na mrtvých sadě
národa svécencům věnován? (I, s. 24)

Neruda určitě byl kvalifikován pro napsání básně k odhalení Klicperova pomníku — mimochodem bych připomněl známý Nerudův fejton k odhalení Jungmannova pomníku v Praze. Naopak výrazová úroveň básně Dívkám, našemu květu stojí hluboko pod uměním básně v Pořádku k smuteční slavnosti. To není potřebí obšírně dokazovat, stačí přecíst si oba texty vedle sebe.

Nejzajímavější je přípisek perem, neboť ukazuje, jak labilní byla hranice mezi anonymitou, allonymitou a prozrazením pravého jména. Pro veřejnost první báseň z Pořádku zůstala — jako druhá trvale — anonymní, ale někdo soukromě udával za autora Baráka. To připomíná historii s anonymním pamfletem U nás, kde se zachovala tradice, že v tiskárně byl za autora vydáván Barák. Odedávna se obecně ví, že pravým autorem byl Neruda. Lze dnes těžko rozhodovat, kdo měl 1861 zájem, aby za autora básně na Klicperovu počest byl pokládán Barák — on sám či někdo jiný? Na informátoru onoho přípisu celkem nezáleží, důležité je svědectví, že Barák i tentokrát figuroval jako fakultativní autor.

Stále jsem přesvědčen, že Josef Barák byl od r. 1858 načas Nerudovým allonymem. Není jasné, co byl první článek té dlouhé mystifikační historie — jestliže almanach Máj vyšel 16. května (viz pozn. 1), už bylo tři dny venku číslo Lumíru s Jarními písněmi mrzutého. V každém případě to byla májová mystifikace. V závěru své odpovědi bych se vrátil k povídce, která vyšla v májovém almanachu, a k svědectví A. Holinové o něm.

Povídce Kříž pod Petřínem věnoval Macek první kapitolu svého příspěvku (s. 156—160), srovnává „autobiografického hrdinu Kříže pod

Petřínem“ s hrdinou Nerudovy arabesky Byl darebákem a tvrdí: „tu je zřejmě rozpor ve vidění vlastního dětství, jsou-li obě povídky od téhož autora: pomlouvaný darebák je současně chváleným hošíkem. Důležitější však asi bude, že podobnou autostylizaci u Nerudy nikde nenajdeme“ (s. 159n.). To jsou formulace značně lehkomyšlné, autor by si je byl rozmyslil, kdyby znal knihu Vladimíra Kovářika Nerudova cesta k pramenům dětství (Albatros, 1971). Autor v ní výslovně varuje před generalizujícím povýšením arabesky Byl darebákem na jediné svědectví o Nerudově mládí: „Je tedy nesprávné hodnotit arabesku Byl darebákem samu o sobě a vidět v jejím sociálním pozadí životopisný materiál a jediný klíč k pochopení mladého i staršího Nerudy“ (s. 18, srov. 64). Z Kovářikovy monografie je vidět, že Kříž pod Petřínem zapadá do Nerudovy tvorby; Kovářík konstatuje, že se u básníka vyskytuje dvojice zbožné matky a hošíka od Hřbitovního kvítí: „Postava zbožné maminky, zpívající se synkem kostelní písně, se objevuje v Nerudovi neobyčejně často“ (s. 14). I bez speciální knihy o významu dětství v Nerudově tvorbě mohl si Macek ušetřit nehorázné tvrzení, že „autostylizaci do hodného hošíka u Nerudy nikde nenajdeme“. Bylo by stačilo, kdyby se aspoň zběžně podíval do Nerudova díla, neboť hned v Hřbitovním kvítí začíná číslo 14 takto:

Když jsem zpíval co malé dítě
s matkou zbožnou Umučení páně,
všechny muky srdce procítilo,
a v mé oko vstoupila slza maně.

Matka chválila své hodné dítě,
sama plačíc syna konejšila,
srdce usedavé k srdci tiskla,
slzí tok svou láskou utíšila. (I, s. 34)

Dejme tomu, že se Hřbitovní kvítí příliš nečte, ale každý zná z povinné školní četby Povídky malostranské. A kdo četl toto nejpopulárnější prozaické dílo Nerudovo, nemohl přehlédnout Svatováclavskou mši. A její autobiografický hrdina je „hodný hošík“, či darebák?

Revidovat Mackovu interpretaci Holinova svědectví není úkol o nic příjemnější než zabývat se jeho výkladem o Nerudových autostylizacích. Pro názornost bych znovu citoval pasáž z dopisu Holinové Pražákovi: „Byla to trudná doba, kdy Máj byl vydán. — Aby bylo více přispěvatelů, napsal Neruda sám povídku, a podpis není ‚Neruda‘ — nýbrž někdo jiný. Neruda mne tenkrát žádal, bych o tom nikomu nepovídala a hlavně jméno bych zamřčela. — Vyhovujíc jeho přání, jméno nepovím. Hněvala jsem se, že lepší práci dává jinému a sobě nechává, co se mně méně líbilo. — Inu, vždyť jsem tomu tenkrát nerozuměla a teď snad také ne.“ Jak zacházet se svědectvími, poučují různé metodologie. Správné, ovšem samozřejmé metodické poznámky o tom napsal Vašák, např. když mluví o „představě, pro kterou není problém fakta si vybrat, upravit a to, co se nehodí, různým způsobem obejít“ (s. 148). U Macka přesně takovou apriorní představou je názor, že Holinová mínila onou povídkou Dvojí probuzení. Složitým způsobem dokazuje, že takové klepy o tom, že

Neruda píše literární práce místo Světlé, existovaly a že jimi Holinová mohla být ovlivněna: „Holinová se mohla snadno mýlit, mohla si vyloužit slova Nerudova doslova, zatímco on měl na mysli třeba jen pomoc, byť z jeho hlediska podstatnou, nebo se mohla mýlit v určení publikace a spojit s prvním Májem něco pozdějšího, a mohla si konečně ze žárlivosti nějaký podobný výrok Nerudův ztotožnit s pověstmi, které kolem literárních počátků Světlé prokazatelně kolovaly, a po letech být přesvědčena, že šlo o její prvotinu“ (s. 156). To je celý kolotoč možností, bohužel možností ryze teoretických.

Předně si Holinová nic nepletla, věděla docela dobře, že šlo o jarní almanachy 1858, neboť dále mluví o šesti exemplářích vázaných do bílého hedvábí a rozpomíná se, které dámy byly jimi podarovány. Potom nutno konstatovat, že Holinová vzpomíná z autopsie, nereprodukuje žádné klepy. Pro ni to byla „trudná doba“, čili vystoupení J. Nerudy a jeho druhů nebylo v jejich představách vůbec obestřeno aureolou, jakou rychle dostalo v obecném českém kulturním povědomí.

Jádrem věci je, co přesně o mystifikaci v almanachu Máj Holinová říká. Jednoznačně prohlašuje, že se o věci dověděla přímo od Nerudy, navíc je v jejím dopise rozkošný detail, že ji Neruda zapřísahal, aby neprozradila fiktivního autora povídky, kterou napsal on sám. Historická kritika v podobných případech říká, že takovou podrobnost si zpravodaj nemohl vymyslet. Můžeme klidně považovat za fakt, že mystifikaci v almanachu prozradil Holinové její milý, že se potom polekal její možné indiskrece a zavázal ji slibem mlčenlivosti, hlavně pokud jde o jméno, které se octlo u povídky napsané ve skutečnosti Nerudou.

Když nekonstruuje pomyslné možnosti a vycházíme ze znění slov Holinové, můžeme dojít vylučovací metodou k určení povídky s fiktivním autorem. Tu je zásluha Mackova, že ve svém příspěvku uvedl fakta, která vylučují možnost, že by Holinová mohla mít na mysli Dvojí probuzení. V každé příručce české literatury je sice vypsána historie, jak Světlá první svou prózu napsala tím způsobem, že přepracovala dřívější literární cvičení ve francouzském jazyku, ale Macek nyní tu tradici zkontroloval a ověřil pomocí dochovaného materiálu.

Pokouší se ovšem v duchu své apriorní představy učinit pravděpodobným Nerudův podíl na přepracování francouzského pokusu do Dvojího probuzení: „... je úvaha o možnosti Nerudovy spolupráce na její prvotině docela pravděpodobná“ (s. 158 — tato formulace by byla věčný objekt pro neúprosnou logiku Vašákovu: co je pravděpodobné, úvaha či možnost?). Dále se Macek opírá o výrok samé Světlé o Dvojího probuzení: „Někteří známi moji je dosud považují — za práci mou nejlepší. Nepřestali mi vyčítati, že lyrickému proudu, jímž práce ta se nese, tak záhy jsem se zpronevěřila.“ V Mackově přepise to zní: „epické jádro povídky je zesubjektivněno a lyrizováno tak, jak tomu není u žádné další její práce.“ Z toho rezultuje sugestivní otázka, „není-li v tom cizorodý prvek“ (s. 159). Macek se nezastavuje u této domněnky, směle se domýšlí, že Neruda měl na svědomí i „model mravního rigorismu hrdinek Světlé“, a bizarně pro srovnání odkazuje na nedávný objev (psalo se o něm ve Světové literatuře), že proslulé listy Portugalské

jeptišky (někdy se udává její jméno Alcoforado), obdivované a přeložené např. R. M. Rilke, byly napsány mužem.

Všechny možnosti, které nadhazuje Macek, rázem vyblednou, když si v poznámce pod čarou přečteme, že původní dílo *Světlé Le roman au hasard* existuje v rukopise, který „je uložen v Podještědském muzeu K. Světlé v Českém Dubě“ (s. 157). I kdyby byl Neruda nakrásně Světlé pomohl při české verzi díla napsaného původně francouzsky, nemohl předstírat, že jí její prvotinu napsal — nanejvýš mohl Holinové prozradit svou stylistickou účast na českém znění. Macek úspěšně dokázal, že Neruda nemohl napsat *Dvojí probuzení*, neboť našel francouzský originál. Opomněl sice konkrétně objasnit poměr mezi francouzskou verzí a českým zpracováním, avšak podstatné je, že definitivně ověřil tradici o vzniku povídky, již Světlá přispěla do almanachu *Máj*.

Pokud nepovažujeme Holinovou za omezence nebo lháře, v almanachu *Máj* vyšla povídka napsaná Nerudou, ale podepsaná někým jiným. Když Holinová nemohla mínit *Dvojí probuzení*, nutně tou povídkou je *Kříž pod Petřínem*. Pokus vrazit klín mezi tuto povídku a Nerudovu tvorbu i pokus otrástit svědectvím A. Holinové zřejmě ztroskotaly.

Podivuhodnou náhodou je tu ještě svědectví téže A. Holinové o M. Římkové. Ani dr. E. Procházkové se nepodařilo zjistit, kdo zapsal to sdělení, což by bylo důležité. Není totiž vyloučeno, že Holinová mínila Nerudovu předtanečnici při mazurce, nikoli předčasně zemřelou Barákovu milou. Je nápadné, že Frič přes všechno neuvěřitelné kolísání je v údajích o cvičení mazurky r. 1858 stejně důsledný jako ve svých údajích místních. Sestry Římkové by potom byly obdobou sester Macháčkových. A Marie Římková by potom zajímala literární historii nejméně tolik jako Karolína.

Ještě pár slov obecně. Nechápu, jak Macek došel k názoru, že skepsi vůči Barákovu autorství ve mně „probudila A. Holinová“ (s. 156). Zmínil jsem se o tom, jak jsem narazil na problém textů podepsaných Barákem, v *Křížovatkách Nerudovy poezie* (s. 9). Komu ta zmínka nestačí, může se informovat u členů semináře, v kterém jsme probírali čerstvě vyšlou nerudovskou studii J. Mukařovského (*Česká literatura 1955*), např. u jazykovědce Fr. Hladiše. Tehdy r. 1955 mě silně zaujaly texty, které vycházely 1858—62 pod Barákovým jménem. A dosud mě zajímají jen tyto podivuhodné texty, biografické záležitosti Jos. Baráka i samého J. Nerudy jsou pro mne druhotné.

Psát obrany J. Baráka se mi zdá věci poněkud nadbytečnou, zásadní důležitosti je zařadit ty sporné texty do náležitého kontextu. Povídka *Kříž pod Petřínem* a soubor více než padesáti básní jsou významnou literární skutečností, to asi nikdo nepopírá. A od práce M. Scherrerové nikdo zřejmě nepochybuje o těsné příbuznosti těchto textů s Nerudovou tvorbou. Jde u tzv. Baráka o fenomén zcela nezávislý na Nerudovi, nebo existuje mezi nimi nějaká spojitost?

V posledních dvou diskusních příspěvcích se tento problém ztrácí v samoučelných ukázkách eristických schopností a v osobních malichernostech. Jenom Vašák — snad pro pobavení čtenářů — uvažuje o „teo-

retické možnosti Barákova autorství Nerudových veršů“ (s. 147). Teoretických možností, většinou zcela fantastických, není u oponentů nedostatek. Daleko vážněji se k problému Neruda-Barák postavila A. P. Solov'evová v knize Jan Neruda a upevnění realismu v české literatuře (Moskva 1973). Předpoklad o Nerudově autorství děl s Barákovým jménem-allonymem je jí v souladu s povahovým uzpůsobením básnickým (s. 130). Podstaty věci se sovětská badatelka dotýká konstatováním, že těžko se dá přijmout „představa, že by mohlo jít o jakýsi plagiát ze strany J. Nerudy, který by z Barákových cyklů převzal některé myšlenky a básnické obrazy“ (tamtéž). Místo o pomyslných možnostech by oponenti měli raději přemýšlet o reálných vztazích.

Kol. Procházková, která mi od r. 1955 vydatně pomáhala při objasňování barákovské hádanky a která se mnohonásobně zasloužila i o argumentaci v tomto příspěvku, dává k dispozici toto prohlášení: „Na žádost prof. O. Králíka jsem počátkem r. 1956 prohlédla Barákovu pozůstalost v Literárním archívu na Strahově a něco jsem z ní vypsala, také úryvek, o němž Macek pochybuje (s. 168). Jde o Barákův dopis O. Jedličkovi, psaný 22. 11. 1865 v Plzni, který v únoru 1956 v LA byl. Uvádím přesné znění tehdejšího svého excerptu: „Že literárně netvořím, což komu po tom! Nikdy jsem se nepočítal mezi spisovatele a básníky a tudíž nemám povinnosti, psát. Ať jen ti pánové, kteří mají privilej na opisování, jsou činnějšími! Básní nikdy nevydám více. Zmizel předmět, jemuž k vůli jsem je chtěl dát tisknout.““

Nerudovy texty jsou citovány podle vydání v Knihovně klasiků: Básně 1 (1951), Arabesky (1952). Fričovy vzpomínky jsou citovány podle Cvejnova vydání: Paměti 2 (1960), Paměti 3 (1963).